

KS. JANUSZ GRĘŻLIKOWSKI*

WŁOCŁAWEK–TORUŃ

KAPŁAN – PASTERZEM I PRZEWODNIKIEM WSPÓLNOTY PARAFIALNEJ

Pod takim tytułem 4 sierpnia 2002 roku, w dniu wspomnienia św. Jana Marii Vianneya, patrona proboszczów, została opublikowana przez kardynała Castrillona Hoyosa, prefekta Kongregacji do Spraw Duchowieństwa, instrukcja poświęcona urzędowi i posłudze proboszcza¹. Jest to znaczące i ważne wydarzenie, gdyż niewiele jest oficjalnych dokumentów Kościoła wprost poświęconych urzędowi proboszcza². Z tym większą uwagą i zainteresowaniem powinna ona zostać przyjęta przez wszystkich proboszczów-duszpasterzy, jak też winni oni – zresztą nie tylko oni – wniknąć i wsłuchać się w jej treść oraz idee przewodnie, odczytać niezmiernie ważne przesłanie, jak też dostrzec jej znaczenie i wartość dla pracy duszpasterskiej i posługi kapłańskiej we wspólnocie Kościoła parafialnego, diecezjalnego i powszechnego.

* Ks. dr hab. Janusz Gręźlikowski, prof. UMK – oficjał Sądu Biskupiego we Włocławku, dr hab. nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego, kierownik Katedry Historii Kościelnego Prawa Polskiego na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW oraz Zakładu Prawa Kanonicznego na WT UMK.

¹ Kongregacja ds. Duchowieństwa, Instrukcja o urzędzie proboszczowskim *Kapłan – pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Rzym, 4 VIII 2002 (cytuję dalej: IoUP).

² Zob. H. Seweryniak, *W nurcie nauczania współczesnego Kościoła – Kongregacja ds. Duchowieństwa, Instrukcja o urzędzie proboszczowskim „Kapłan – pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej”*, Rzym, 4 VIII 2002, Homo Dei LXXIII (2003), nr 3, s. 155–160.

Instrukcja o urzędzie proboszczowskim dotyczy współczesnych zagrożeń teologicznych podstaw parafii, kapłaństwa oraz funkcji kapłanów, którzy sprawują urząd proboszczowski i swoją treścią wpisuje się w nurt ustawodawstwa kościelnego w tym względzie, jak i nauczania Stolicy Apostolskiej³ oraz Jana Pawła II, a szczególnie nauczania zawartego w adhortacji *Pastores dabo vobis*, poświęconej posłudze, misji, zadaniom i posłannictwu kapłana w obliczu nowej ewangelizacji⁴, a także treściom, które podaje ostatnia encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, poświęcona tajemnicy Eucharystii i związanemu z nią kapłaństwu⁵. Wydana instrukcja o urzędzie proboszczowskim mobilizuje i zachęca do spojrzenia na nowo na posługę kapłana – proboszcza i duszpasterza. Stąd warto przybliżyć pojęcie i określenie urzędu proboszczowskiego, pozycję, zadania, obowiązki i misję proboszcza we wspólnocie parafialnej oraz samo pojęcie parafii w świetle prawodawstwa kościelnego, wspomnianego nauczania Kościoła, a głównie instrukcji Kongregacji do Spraw Duchowieństwa o urzędzie proboszczowskim, która swoją treścią uaktualnia i ożywia wiele zagadnień i spraw związanych z posługą proboszcza – pasterza i przewodnika wspólnoty parafialnej, i wytycza nowe kierunki i zadania pracy duszpasterskiej, mając na uwadze przemiany kulturowe i uwypuklając wagę i wymiar teologiczny urzędu proboszczowskiego.

Tym bardziej jest to ważne i konieczne, gdyż duże przemiany w państwie i społeczeństwie polskim, jakich jesteśmy świadkami, stawiają przed Kościołem w Polsce nowe zadania i wyzwania dla jego pracy duszpasterskiej. Zdajemy sobie bowiem sprawę, że Kościół musi podjąć wielki wysiłek pracy nad pogłębieniem świadomości religijnej ludzi wierzących i budzeniem w nich potrzeby wierności wartościom Ewangelii i osobistego świadectwa⁶. Jest i będzie to ogromna praca, której kierunek i program wytyczają wspomniane dokumenty Ojca Świętego, jak i Stolicy Apostolskiej, a w Polsce – także uchwały II Synodu Plenarnego, który czyniąc re-

³ Zob. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan – głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, wyd. pol., Tarnów 1999; Por. A. Kokoszka, *Formacja stała w świetle wskazań II Polskiego Synodu Plenarnego*, *Formatio Permanens*, Biuletyn Komisji Duchowieństwa Episkopatu Polski, Sekcja Stałej Formacji Kapłańskiej, nr 2 (1002), s. 31–34.

⁴ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, *L'Osservatore Romano*, nr 3–4 (1992), s. 4–63 (cytuję dalej: PDV).

⁵ Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, *L'Osservatore Romano*, nr 5(2003), s. 4–24 (cytuję dalej: EdE).

⁶ Zob. *Ksiądz – polityka – Europa. Rozmowa panelowa: ks. abp Henryk Muszyński, Andrzej Szostek MIC, Jan Kułakowski, Marek Jurek, Marcin Przeciszewski*, *Pastores* 18 (1) 2003, s. 69–84.

fleksję pastoralną nad kryterium duchowej i eklezjalnej tożsamości, znaczące miejsce poświęcił posłudze kapłanów dokonującej się we wspólnocie Ludu Bożego i w jedności z Chrystusem⁷.

Jednocześnie nowa sytuacja Kościoła w społeczeństwie posttotalitarnym przynosi ze sobą konieczność pracy wychowującej nasz Naród do umiejętności życia w społeczeństwie pluralistycznym, aby wiara mogła stać się pierwszorzędnym kryterium wyboru wartości, podejmowania decyzji w sprawach zarówno publicznych, jak i w życiu prywatnym. Co więcej, praca ta będzie musiała zmierzać do zakorzenienia i utrwalenia posługi duszpasterskiej w Chrystusie i Jego Kościele oraz

do wyeliminowania tendencji redukowania duszpasterstwa do zagadnień społecznych, ujmowanych wyłącznie w perspektywie antropologicznej, z jakimś ogólnym odniesieniem do pacyfizmu, uniwersalizmu i niezbyt precyzyjnie rozumianych wartości. Prowadzić to może – jak zaznacza Kongregacja – do formy chrześcijaństwa pozbawionego rzeczywistego zakorzenienia w Chrystusie i Jego Kościele⁸.

W kontekście tych zadań niezmiernie ważną rolę odgrywać będą duszpasterze, a przede wszystkim proboszczowie, ich autentyzm animatorów wiary we wspólnocie kościelnej, jaką jest parafia, do której są posłani przez Kościół oraz ich właściwa formacja kapłańska i duszpasterska.

Opracowanie będzie próbą przedstawienia, przypomnienia i analizy najważniejszych treści nauczania Soboru Watykańskiego II, ustawodawstwa kościelnego i aktualnego nauczania Kościoła o posłudze i posłannictwie kapłana – proboszcza i duszpasterza w obliczu nowych czasów i nowej ewangelizacji.

1. OKREŚLENIE URZĘDU PROBOSZCZOWSKIEGO I ZŁĄCZENIE GO Z PARAFIĄ

Sobór Watykański II w dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* podał następującą definicję proboszcza: „ze szczególnego względu współpracownikami biskupa są proboszczowie, którym jako właściwym pasterzom, powierza się pieczę nad duszami w okre-

⁷ Świadectwem tego jest dokument synodalny noszący tytuł *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Pallottinum 2003, s. 159–188. Dokument ten traktuje łącznie posługę kapłańską i powołanie do życia konsekrowanego.

⁸ IoUP, nr 3.

ślonej części diecezji pod zwierzchnictwem biskupa”⁹. Ta nowa wykładnia i rozumienie urzędu proboszczowskiego uwypukla bardziej proboszczowskie posługiwanie duszpasterskie. Podjął to także i urzeczywistnił prawnie Kodeks Prawa Kanonicznego, kiedy w kan. 519 nazwał proboszcza

pasterzem własnym powierzonej sobie parafii, sprawującym opiekę duszpasterską nad zleconą sobie wspólnotą z upoważnienia biskupa diecezjalnego, do współpracy z którym w posłudze Chrystusa jest powołany, wykonującym dla tejże wspólnoty misję nauczania, uświęcania i rządzenia, przy udziale także innych prezbiterów i diakonów oraz przy pomocy wiernych świeckich, zgodnie z przepisami prawa.

Powyższe określenie proboszcza, które w całej rozciągłości znajduje potwierdzenie i rozwinięcie w adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis*¹⁰, kładzie akcent na słowa: *pasterz* i *opieka duszpasterska*. Proboszcz nie jest już beneficjentem *cum cura animarum*, lecz przede wszystkim pasterzem powierzonych sobie wiernych i współpracownikiem biskupa mającym udział w biskupiej posłudze nauczania, uświęcania i rządzenia. Jest pasterzem, któremu została powierzona troska pasterska w parafii, a więc prowadzenie duszpasterstwa w poczuciu odpowiedzialności za powierzoną sobie wspólnotę, która w sposób wolny, a zarazem według przepisanej porządku winna zdążać do celu, jakim jest zbawienie¹¹.

Użycie słowa *pasterz* na oznaczenie proboszcza ma swoją głęboką wymowę biblijną i teologiczną, ponieważ nawiązuje do osoby Chrystusa, najbardziej autentycznego Pasterza, oraz ukazuje poprzez analogię, na czym zasadza się misja proboszcza i w jaki sposób winna być sprawowana. Jak z tego wynika, synonimem proboszcza jest tutaj *pasterz*, termin w dokumentach soborowych używany przede wszystkim na oznaczenie biskupa¹², a w adhortacji *Pastores dabo vobis* również na „prezbitera, który jest powołany do przedłużania obecności Chrystusa, Jedynego i Najwyższego Pasterza, poprzez naśladowanie Jego stylu życia i ukazywanie Go w sposób przejrzysty powierzonej mu owczarni”¹³.

Poprzez użycie terminu *pasterz* na oznaczenie zarówno proboszcza, jak i biskupa – co można spotkać także w innych dokumentach papieskich –

⁹ DB, nr 30. Zob. E. Szafranski, *Inspiracje soborowe w zakresie prawa kanonicznego*, PK 14 (1971), nr 1–2, s. 22.

¹⁰ Zob. PDV, nr 17 i 18.

¹¹ Zob. KK, nr 18; por. E. Szafranski, *Współpracownicy biskupa diecezjalnego w pasterskim posługiwaniu*, Warszawa 1968, s. 96.

¹² Zob. DB, nr 2; KK, nr 21, 22, 24, 28.

¹³ PDV, nr 15.

została ukazana między nimi pewna analogia. Proboszcz jest pasterzem własnym (*pastor proprius*) powierzonej sobie części diecezji. Znaczy to, że misja pasterska proboszcza nie jest doraźna i przypadkowa ani delegowana; do jej spełnienia został powołany na podstawie uczestnictwa wraz z biskupem w kapłaństwie Chrystusa i powierzonego sobie urzędu. Proboszcz sprawuje jednak swój urząd nie autonomicznie i bez żadnej zależności, lecz *sub auctoritate episcopi dioecisani*, a więc z upoważnienia i pod zwierzchnictwem biskupa diecezjalnego, który jest rządcą Kościoła partykularnego na mocy prawa Bożego. To upoważnienie nie jest jednak delegowaniem, lecz autorytatywnym dopuszczeniem do uczestnictwa w biskupiej władzy nauczania, uświęcania i rządzenia¹⁴. Proboszcz zatem sam osobiście lub przy pomocy wikariuszy parafialnych i innych kapłanów związanych z parafią uobecnia biskupią posługę nauczania, uświęcania i rządzenia. Takie wyróżnienie proboszcza w jego stosunku do biskupa jest jednocześnie podkreśleniem szczególnego miejsca proboszcza w pasterskiej trosce o Kościół partykularny. Podkreśla to także bardzo mocno instrukcja o urzędzie proboszczowskim, zwracając uwagę na współczesne tendencje *klerykalizacji świeckich*, przejawiające się w oddawaniu w ręce laikatu funkcji pasterskich czy nauczycielskich zarezerwowanych dla wyświęconych szafarzy (np. głoszenie homilii podczas celebracji Eucharystii). „Ci – stwierdza instrukcja Kongregacji do Spraw Duchowieństwa – którzy dla uwydatnienia roli laikatu spychają w cień sakramentalne kapłaństwo, wymierzają karę samemu laikatowi i narażają na bezpłodność misję Kościoła”¹⁵. Odpowiednie rozróżnienia należy stosować nawet na poziomie nazewnictwa, rezerwując terminy: *pasterz, kapelan, dyrektor, koordynator* wyłącznie dla kapłanów¹⁶.

Z opisaną wyżej tendencją wiąże się zjawisko, które Jan Paweł II opisał słowami: „Byłoby fatalnym błędem, gdybyśmy poddawali się obecnym trudnościom i czuli się zmuszeni przygotować Kościół jutra, który wyobrażamy sobie jako pozbawiony kapłanów”¹⁷. Instrukcja reaguje na to zagrożenie, apelując z jednej strony o budzenie powołań kapłańskich, z drugiej zaś, odnosząc się do współczesnych rozwiązań pastoralnych dotyczących parafii¹⁸. Ciągłe aktualne jest kodeksowe pojęcie i traktowanie parafii jako określonej wspólnoty wiernych utworzonej na stałe w Kościele party-

¹⁴ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, Olsztyn 1986, s. 262–263.

¹⁵ IoUP, nr 22 i 27.

¹⁶ IoUP, nr 23.

¹⁷ PDV, nr 16 i EdE, nr 52.

¹⁸ Zob. IoUP, nr 19 i 24.

kularnym, nad którą opiekę pasterską, pod zwierzchnictwem biskupa diecezjalnego, powierza się proboszczowi jako własnemu jej pasterzowi¹⁹. Wobec dotkliwego braku księży na Zachodzie, często dokonuje się tam łączenia parafii polegającego na powierzeniu jednej czy kilku parafii administratorowi (w krajach niemieckojęzycznych *Pfarreien-Gemeinschaft*). O zasadniczej intencji instrukcji świadczy uwaga, jaką wypowiada ona na ten temat: „Wypada [...] przypomnieć, że urząd proboszcza, mający z natury charakter pastoralny, domaga się wykonywania w pełnym wymiarze i to na sposób stały”²⁰. W trudnych sytuacjach instrukcja poleca i zezwala na powierzanie kilku parafii grupie kapłanów. Wolno tego dokonywać tylko pod warunkiem, iż jeden z tych kapłanów będzie przewodnikiem kierującym tą wspólną działalnością i odpowiedzialnym za nią osobiście wobec biskupa²¹.

Wspomniane powiązanie proboszcza z biskupem ma swoje uzasadnienie nie tylko w partycypacji w tym samym kapłaństwie Chrystusa, ale przede wszystkim w tym, że proboszcz – jak mówi definicja – jest pasterzem w określonej części diecezji. Jeżeli zaś parafia jest częścią diecezji, której przewodniczy biskup jako właściwy, zwykły i bezpośredni pasterz pozostający pod zwierzchnictwem papieża²², to i proboszcz – pasterz tej części – siłą rzeczy stoi w stosunku łączności i zależności od biskupa. Wynika z tego, że proboszcz winien pozostawać w stosunku od biskupa – pełnoprawnego pasterza – jako osoba uzależniona, podporządkowana i współpracująca. Dlatego też w tym znaczeniu można by nazwać proboszcza bardzo bliskim współpracownikiem biskupa diecezjalnego w określonej części diecezji²³. Przez to uzależnienie i bliskość oraz ścisłą współpracę proboszczowie wyraźniej niż inni prezbiterzy reprezentują i uobecniają swojego biskupa w społeczności parafialnej. Instrukcja dodaje, iż „podejmowanie współpracy proboszcza z biskupem diecezjalnym i prezbiterium diecezji sprzyja integracji i odczuwaniu przez wiernych, że czują się oni także członkami Kościoła powszechnego i diecezjalnego”²⁴. Ma to szczególne znaczenie w dobie wzrastającego przemieszczania się wiernych, które w „dzisiejszym społeczeństwie wymaga, aby parafia nie zamykała się w sobie, ale potrafiła przyjmować wiernych, którzy

¹⁹ Kan. 515 § 1 KPK.

²⁰ IoUP, nr 19.

²¹ Tamże; zob. H. Seweryniak, dz. cyt., s. 156.

²² Zob. DB, nr 15.

²³ Zob. PDV 12; S. Kossowski, *Kapłani współpracownicy biskupa w świetle soborowych uchwał*, PK 14 (1971), nr 1–2, s. 79.

²⁴ IoUP, nr 22.

przybywają z innych wspólnot. Nie powinna też ona traktować nieufnie tych, którzy uczestniczą w życiu innych wspólnot, kościołów rektoralnych czy kapelanii²⁵.

Pasterzowanie proboszcza w parafii, w myśl kodeksowego określenia tego urzędu, jak i ujęcia adhortacji *Pastores dabo vobis* oraz instrukcji, ma być typowo służebne²⁶. Samo zestawienie pasterza proboszcza z Pasterzem – Chrystusem, „który nie przyszedł, aby Mu służyło, ale aby służyć”²⁷, mówi o służebności funkcji proboszcza. Winien on zatem pozostać w najbardziej bezpośredniej służbie społeczności wiernych i jej poświęcić wszystkie swoje siły duchowe i fizyczne. Tak rozumiana funkcja proboszcza jako sługi jest jak najbardziej zgodna z powszechnie dziś przyjętym w Kościele rozumieniem urzędu jako służby, bowiem „posługiwanie istnieje dla Kościoła i jego misji, a nie Kościół dla posługiwania”²⁸. Proboszcz, służąc swoim wiernym w parafii, uobecnia Chrystusa oraz wypełnia służebną rolę Kościoła wobec świata²⁹.

Kongregacja do Spraw Duchowieństwa w swej instrukcji, powołując się na przepis kan. 529 KPK, jeszcze bardziej ową służebność wzmacnia i ubogaca, stwierdza bowiem, że z treści tej normy wynikają pewne wymogi jednoznacznej postawy służebnej proboszcza. Winien on

starać się poznać wiernych oddanych pod jego opiekę, unikając przy tym niebezpieczeństwa funkcjonalizmu; nie jest bowiem urzędnikiem pełniącym określoną rolę i świadczącym usługi tym, którzy ich od niego wymagają. Jako człowiek Boży [...] szuka wiernych, odwiedza rodziny, zaradzając ich potrzebom i biorąc udział w radościach; roztropnie zwraca uwagę; otacza opieką starców, słabych, opuszczonych, chorych, bliskich śmierci; szczególną troską ogarnia ubogich i cierpiących; podejmuje trud nawracania grzeszników i błędzących oraz każdemu pomaga w spełnianiu własnych obowiązków, przyczyniając się do rozwoju chrześcijańskiego życia w rodzinach³⁰.

Dodaje jednocześnie, co jest widoczne w całej sferze strukturalnej dokumentu, że kapłan-proboszcz jest w samych centrum spraw ludzkich:

²⁵ Tamże.

²⁶ Zob. KK, nr 24; PDV, nr 13; IoUP, nr 20.

²⁷ Mk 10, 45; PDV, nr 13; IoUP, nr 20; F. Klostermann, *Demokracja i hierarchia w Kościele*, CT 43 (1973) II, s. 18.

²⁸ A. Hastings, *Teologiczny problem rodzajów posługiwania w Kościele*, Concilium 1–5 (1969), s. 177.

²⁹ PDV, nr 15 i 16; IoUP, nr 21; S. Głowa, *Kapłaństwo według Soboru*, w: *Kościół w świetle Soboru*, Poznań 1968, s. 206.

³⁰ IoUP, nr 22.

sensu życia, moralności i zbawienia, stąd nie może traktować swej posługi w kategoriach funkcji urzędowych, menadżerskich, ale jego urząd ma przede wszystkim charakter pastoralny, zakorzeniony i wynikający z duchowości kapłańskiej³¹. Instrukcja dodaje tutaj ważne stwierdzenie: „nie należy tracić z oczu pierwotnej teologicznej architektury posługiwania kapłana, który zostaje powołany, aby być sługą zbawienia”³². W tym kontekście instrukcja wyraźnie występuje przeciwko kształtującym się w różnych regionach świata laickim typologiom prezbiterów: „od socjologa do terapeuty, od robotnika do polityka i menadżera, aż po księdza emeryta”³³.

Posługa kapłańska została wyraźnie zamierzona przez Chrystusa³⁴ i chociaż posłannictwo kapłana stanowi posługę wobec wspólnoty wierzących, nie pochodzi ono od wspólnoty, z jej wezwania czy delegacji, lecz jest darem dla tej wspólnoty, darem pochodzącym z pełni kapłaństwa Chrystusowego. Dlatego określa się je mianem kapłaństwa hierarchicznego, czyli związanego z władzą kierowania i kształtowania ludu Bożego *in persona Christi*. Jest to także kapłaństwo służebne, spełnia bowiem służbę, przez którą sam Chrystus wciąż służy Ojcu w dziele ludzkiego zbawienia. Stąd – według instrukcji – „kapłan jest nosicielem ontologicznej konsekracji, która nie podlega ograniczeniu w czasie”³⁵. Poszukiwanie tożsamości kapłańskiej poza tą konsekracją albo jej czasowe lub zakresowe ograniczenie dowodzi zaświecczenia i nierozumienia istoty kapłaństwa.

Instrukcja tym samym jednoznacznie i zdecydowanie uwypukla wagę i wymiar teologiczny urzędu proboszczowskiego. Funkcja ta

ma charakter sakramentalny. Nie jest powierzona kapłanowi przez wspólnotę, lecz – poprzez biskupa – pochodzi od Chrystusa. Wyraźne podkreślenie tego faktu i pełnienie tej funkcji z pokorą, lecz także z autorytetem, charakteryzuje niezbędną posługę prawdzie i wspólnocie Kościoła [...]. Należy wystrzegać się wszelkich form, które w rzeczywistości mogłyby prowadzić do ograniczenia autorytetu kapłana – proboszcza jako przewodnika. W takim przypadku zafałszowaniu uległaby także tożsamość samej wspólnoty parafialnej³⁶.

Tak ujęte określenie kapłaństwa i urzędu proboszczowskiego ma służyć i przyczyniać się do realizacji naczelnego zadania duszpasterskiego,

³¹ IoUP, nr 13; zob. H. Seweryniak, dz. cyt., s. 158.

³² IoUP, nr 5.

³³ Tamże.

³⁴ Zob. Łk 6, 13–16.

³⁵ IoUP, nr 11; zob. H. Seweryniak, dz. cyt., s. 157.

³⁶ IoUP, nr 11; zob. H. Seweryniak, dz. cyt., s. 159–160.

jakim jest nowa ewangelizacja obejmująca cały Lud Boży i domagająca się nowej gorliwości, nowych metod i nowego sposobu głoszenia i dawania świadectwa Ewangelii³⁷.

2. DUSZPASTERSKIE POSŁUGIWANIE PROBOSZCZA I ZADANIA Z NIM ZWIĄZANE

Jak zaznaczono, proboszcz-duszpasterz na terenie swojej parafii poprzez uczestnictwo w tym samym kapłaństwie Chrystusa oraz w tej samej misji, jaką posiada biskup, uobecnia Chrystusa, Kościół Powszechny i biskupa³⁸. Proboszcz bowiem nie jest urzędnikiem świadczącym usługi, menadżerem, któremu biskup zleca wykonywanie pewnych zadań, ale powinnoci i posługiwanie swoje czerpie z natury kapłaństwa Chrystusowego, które zazębia się z Kolegium apostoelskim i wespół z innymi uczestniczy w służbie posłania Bożego³⁹.

Istotą posługiwania Chrystusa jest służba ludziom. Tę misję Chrystus przekazał Apostołom i ich następcom – biskupom⁴⁰. Proboszcz zaś jest przedłużeniem biskupa w parafii i w ten sposób realizuje służbę Chrystusa. Z racji partycypacji w zadaniach biskupa proboszcz ma tę samą misję posługiwania, którą wypełnia biskup, z tym że w określonej części diecezji. Potwierdza to jednoznacznie konstytucja dogmatyczna o Kościele, gdy stwierdza:

prezbiterzy choć nie posiadają szczytu kapłaństwa i w wykonywaniu swej władzy zależni są od biskupów, związani są jednak z nimi godnością kapłańską i na mocy sakramentu kapłaństwa, na podobieństwo Chrystusa, Najwyższego i Wiekuistego Kapłana, wyświęceni są, aby głosić Ewangelię, być pasterzami wiernych i sprawować kult Boży jako prawdziwi kapłani Nowego Testamentu⁴¹.

Jak z tego wynika, duszpasterskie posługiwanie proboszcza, które zawiera posługę nauczania, uświęcania i pasterzowania, jest głównym jego uprawnieniem i obowiązkiem mającym swoje uzasadnienie w naturze kapłaństwa Chrystusowego⁴², a wynikającym z nominacji biskupa na dane stanowisko duszpasterskie.

³⁷ PDV, nr 18; IoUP, nr 13 i 22.

³⁸ DB, nr 30; DK 7; PDV, nr 26; IoUP, nr 5, 13, 21, 22.

³⁹ IoUP, nr 19; zob. T. Jimenez-Urresti, *Posłannictwo Boże w historii a misja kanoniczna*, Concilium 1–10 (1968), s. 439–443.

⁴⁰ DB, nr 28; zob. M. Żurowski, *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele Katolickim*, Kraków 1985, s. 30–32.

⁴¹ Zob. KK, nr 28; PDV, nr 26.

⁴² PDV, nr 26.

Urząd duszpasterski powierzany proboszczowi wymaga od niego odpowiednich przymiotów, a nadto „uczynienia z własnego życia daru, ofiary dla Boga, który powołuje go do wznoszenia duchowej budowli, jaką jest Kościół”⁴³. Jednocześnie wzywa, aby życie proboszcza-duszpasterza odzwierciedlało i urzeczywistniało sprawowaną przez niego posługę: słowa, sakramentu i służby Miłości⁴⁴. Instrukcja Kongregacji do Spraw Duchowieństwa stwierdza jeszcze bardziej jednoznacznie: „urząd proboszcza, mający z natury charakter pastoralny, domaga się wykonywania w pełnym wymiarze i na sposób stały. Proboszcz winien być ikoną obecności Chrystusa historycznego”⁴⁵. Co za tym idzie, w tym kontekście wzywa wszystkich księży proboszczów do uświadomienia sobie, swoim współpracownikom i wiernym świeckim siedmiu priorytetów duszpasterskich podanych przez Jana Pawła II w liście apostolskim *Novo millennio ineunte*: 1. Świętość; 2. Modlitwa; 3. Najświętsza niedzielna Eucharystia; 4. Sakrament pojednania; 5. Pierwszeństwo Łaski; 6. Słuchanie słowa Bożego; 7. Głoszenie słowa Bożego⁴⁶.

Bardziej niż kiedykolwiek – stwierdza instrukcja – trzeba nam odkryć, że modlitwa, życie sakramentalne, medytacja, milcząca adoracja w zjednoczeniu serca z Sercem naszego Pana, codzienne praktykowanie cnót, które do Niego upodabniają, przynosi o wiele obfitsze owoce niż jakakolwiek dyskusja, a w każdym razie warunkuje jej skuteczność⁴⁷.

W świetle tych słów na nowo jawią się nam poszczególne posługi urzędu proboszczowskiego, a mianowicie posługa nauczania, uświęcania i pasterzowania.

2.1. POSŁUGA NAUCZANIA

Pierwszym i naczelnym zadaniem proboszcza-duszpasterza jest głoszenie słowa Bożego, w którym zawarta jest wola Boża jako najwyższa norma moralności oraz podstawowe prawdy dotyczące Boga, człowieka i świata. Głosząc swym parafianom Ewangelię, proboszcz przekazuje im

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże, nr 26, 27; zob. Z. Grocholewski, *Tożsamość kapłańska a duszpasterstwo powołań*, *L'Osservatore Romano*, nr 5 (2003), s. 39.

⁴⁵ IoUP, nr 19.

⁴⁶ Jan Paweł II, *List apostolski Novo millennio ineunte*, AAS 93 (2001), s. 287–288.

⁴⁷ IoUP, nr 27.

moc potrzebną do wiary i wewnętrznej przemiany. Obowiązkiem proboszcza jest zatem, aby wierni byli właściwie pouczani o prawdach wiary, zwłaszcza przez głoszenie homilii w niedziele i święta nakazane⁴⁸. Homilia ta ma odpowiadać potrzebom i poziomowi słuchaczy; winna też być dostosowana do każdego wieku: dzieci, młodzieży i starszych⁴⁹.

Ponadto proboszcz-duszpasterz winien wszelkimi siłami zabiegać o to, aby orędzie ewangeliczne docierało również do tych, którzy przestali praktykować albo jeszcze nie wyznają prawdziwej wiary⁵⁰. Proboszcz ma też obowiązek popierać dzieła, dzięki którym rozwijałyby się duch ewangeliczny, także w odniesieniu do sprawiedliwości społecznej⁵¹.

Szczególną pieczę ma otoczyć proboszcz katolickie wychowanie dzieci i młodzieży, czemu służy dobrze zorganizowane nauczanie katechetyczne. Troska o katechizację i związane z nią problemy jest własnym i poważnym obowiązkiem duszpasterza⁵². Proboszcz – pasterz wspólnoty parafialnej na mocy swego urzędu jest obowiązany troszczyć się o formację katechetyczną wszystkich wiernych powierzonych jego pieczy. Realizując ten cel, winien korzystać ze współpracy duchownych przydzielonych parafii, członków życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz wiernych świeckich, zwłaszcza katechetów⁵³. Szczególnie troska o świeckich katechetów w obecnej polskiej rzeczywistości katechizowania w szkole jest ważnym i decydującym o skuteczności nauczania elementem pracy i wysiłków proboszcza. Trzeba bowiem wiele pracy, zabiegów i wysiłków proboszcza, jak i władz diecezjalnych, aby przygotowanie i formacja katechetów świeckich była na właściwym poziomie i aby odpowiadała jednocześnie wymaganiom dzieci i młodzieży. Warto w tym miejscu wczytać się w zalecenia wynikające z uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego⁵⁴.

Jako duszpasterz, proboszcz jest zobowiązany przez prawodawcę kościelnego do troski, aby w parafii była prowadzona katecheza w zakresie sprawowania sakramentów, zwłaszcza pierwszego przyjęcia sakramentów pokuty i Eucharystii oraz sakramentu bierzmowania. Nauczaniem kate-

⁴⁸ Kan. 528, 1 KPK.

⁴⁹ Zob. Kan. 762–772 KPK.

⁵⁰ Kan. 528, 1 KPK.

⁵¹ Tamże.

⁵² Kan. 773 KPK.

⁵³ Kan. 776 KPK.

⁵⁴ *II Polski Synod Plenarny...*, s. 23, 24, 29, 33–34, 41–42, 49, 51, 56, 58–59, 78, 97, 112, 114, 116, 152–154, 167, 170, 172, 177, 193, 200, 204, 208, 210, 232, 232, 238, 244, 246, 248, 264.

chetycznym mają być objęci wszyscy, którzy przyjęli Komunię św., a także osoby upośledzone pod względem fizycznym i umysłowym⁵⁵. Proboszcz nadto jako duszpasterz odpowiedzialny za posługę słowa jest zobowiązany zwracać baczną uwagę na niebezpieczeństwo religijnego zubożenia, a nawet utratę wiary, jakie szczególnie dzisiaj zagrażają dzieciom i młodzieży⁵⁶.

Przytoczone normy i stwierdzenia prawodawcy kościelnego mają swoje głębokie oparcie i uzasadnienie w nauce Soboru Watykańskiego II, który naucza:

ponieważ nikt nie może być zbawiony, jeśli wprawdzie nie uwierzył, przebiterzy jako współpracownicy biskupów, mają w pierwszym rzędzie obowiązek opowiadania Ewangelii Bożej, aby wypełniając nakaz Pana: „Idąc na cały świat, głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu”⁵⁷, tworzyli i pomnażali Lud Boży⁵⁸.

Podjęmuje ten wątek i jeszcze bardziej wypełnia go treścią adhortacja *Pastores dabo vobis*, stwierdzając:

kapłan powinien być pierwszym wierzącym w Słowo, w pełni świadomym, że słowa jego posługi nie są jego, lecz należą do Tego, który go posłał. Nie jest on panem Słowa, lecz jego sługą. Nie jest jedynym posiadaczem tego Słowa: jest dłużnikiem Ludu Bożego⁵⁹.

Można zatem powiedzieć, że misja proboszczowskiego posługiwa-
nia słowa łączy się ściśle z misją nauczycielską Chrystusa oraz z nauczaniem biskupa⁶⁰. Proboszcz jest pełnoprawnym współpracownikiem biskupa w konkretnej społeczności wiernych, jest głosicielem Ewangelii z polecenia i w imieniu Kościoła. Posługa ta jest istotna i naczelna w stosunku do innych posług pasterskich w tym znaczeniu, że jest ona inicjująca i dająca podstawę do duszpasterzowania i urzeczywistniania Kościoła lokalnego w danej parafii. Nauczanie ma prowadzić do wiary i przyjmowania sakramentów, czyli jest podstawą proboszczowskiej funkcji uświęcania.

⁵⁵ Kan. 777 KPK.

⁵⁶ E. Przekop, *Przewodnik duszpasterski według Kodeksu Jana Pawła II*, Olsztyn 1990, s. 13–14.

⁵⁷ Mk 16, 15.

⁵⁸ DK, nr 4; KO, nr 7.

⁵⁹ PDV, nr 26.

⁶⁰ DK, nr 4; KO, nr 7; por. A. Skowronek, *Kapłaństwo jako znak*, CT 43 (1973) III, s. 41.

Do powyższych treści nawiązuje także bardzo zdecydowanie instrukcja Kongregacji do Spraw Duchowieństwa. Stwierdza ona, że proboszczowska posługa nauczania polega na szczególnej odpowiedzialności za to, aby przy odpowiedniej pomocy i współpracy świeckich orędmie Ewangelii mogło dotrzeć do tych, którzy porzucili praktyki religijne albo też nie znają prawdziwej wiary⁶¹.

Skoro posłannictwo słowa ma tak ważne cele do osiągnięcia zarówno w wymiarach nadprzyrodzonych, jak i społeczno-doczesnych, proboszcz musi się okazać doskonałym ekspertem przepowiadania, którego podstawą winno być nie tylko właściwe przygotowanie teologiczne, ale również podbudowane charyzmatem wynikającym z powołania Bożego⁶². Innymi słowy – jak to określa *Pastores dabo vobis* – sam kapłan powinien rozwijać wielką osobistą zażyłość ze słowem Bożym, musi zbliżać się do Słowa, aby przeniknęło ono do głębi jego myśli i uczucia i rodziło w nim nową mentalność – zamysł Chrystusowy⁶³ – tak, aby jego słowa, a jeszcze bardziej jego decyzje i postawy były coraz bardziej wyrazistym głosem i świadectwem Ewangelii⁶⁴. Jednocześnie jego posługa jest „rzucaniem ziaren powołania do życia całkowicie poświęconego Bogu i budzenie umiłowania dziedzictwa wiary”⁶⁵. Skuteczność tej formy duszpasterstwa i przepowiadania zależy – według instrukcji Kongregacji – od osobistego świadectwa o własnej tożsamości, troski o indywidualną spowiedź i duchowe kierownictwo zwłaszcza młodych oraz od katechezy na temat kapłaństwa wynikającego ze święceń⁶⁶.

2.2. POSŁUGA UŚWIĘCANIA

Przepowiadanie Ewangelii jest chronologicznie pierwszym zadaniem posługi duszpasterza-proboszcza i z natury rzeczy prowadzi do pobudzenia wiary oraz przygotowuje do jak najowocniejszego przyjmowania sakramentów świętych. Według kanonu 528, 2 KPK, posługę uświęcania w parafii wypełnia proboszcz w szczególny sposób przez sprawowanie świętej

⁶¹ IoUP, nr 20.

⁶² Zob. M. Schuster, *Duchowość kapłańska*, Concilium 1–5 (1969), s. 186–193.

⁶³ Zob. 1 Kor 2, 16.

⁶⁴ PDV, nr 26.

⁶⁵ IoUP, nr 22.

⁶⁶ Tamże; por. W. Szurek, *Udział księży proboszczów w formacji stałej młodych kapłanów*, *Formatio Permanens. Biuletyn Komisji Duchowieństwa Episkopatu Polski, Sekcja Stałej Formacji Kapłańskiej*, nr 2 (2002), s. 23–30.

liturgii, która jest sprawowaniem kapłańskiego urzędu Jezusa Chrystusa. Ponieważ szczytowym punktem w sprawowaniu liturgii jest Msza św., proboszcz winien z niej uczynić główny środek uświęcania. Stąd Eucharystia powinna stanowić *centrum parafialnego zgromadzenia wiernych*⁶⁷. W czasie bowiem Najświętszej Ofiary proboszcz działa w zastępstwie Chrystusa (*in persona Christi*). Zbiera wówczas modlitwy i ofiary wiernych oraz łączy je z ofiarą Chrystusa⁶⁸. W ten sposób proboszcz uobecnia w parafii Chrystusa, dokonuje dzieła zbawienia i oddaje chwałę Bogu. Nadto, w czasie Mszy św. przez zgromadzenie liturgiczne parafii proboszcz uobecnia część Kościoła partykularnego, a przez to włącza się ze swoją parafią w powszechne Ciało Mistyczne Jezusa Chrystusa. Posługiwanie to skupione wokół Eucharystii wytwarza również głębszą wspólnotę parafialną oraz podnosi rangę dnia niedzielnego jako pamiątki Dnia Zmartwychwstania Pańskiego⁶⁹.

Dlatego też adhortacja nakazuje i zaleca, aby w posłudze kapłana i w jego życiu duchowym miejsce naprawdę centralne zajmowała Eucharystia

ponieważ w niej zawiera się całe duchowe dobro Kościoła, a mianowicie sam Chrystus, nasza Pascha i chleb żywy, który przez Ciało swoje ożywione i ożywiający Duchem Świętym daje życie ludziom, zapraszając ich i doprowadzając w ten sposób do ofiarowania razem z Nim samych siebie, swojej pracy i wszystkich rzeczy stworzonych⁷⁰.

Sam proboszcz-duszpasterz, żyjąc Eucharystią, będzie zabiegał o wychowanie wiernych do uczestnictwa w ofierze Mszy św., będzie podejmował wysiłki zmierzające do ukształtowania właściwej formacji uczestniczących i przyjmujących Eucharystię, jak też – do czego zachęca prawodawca kościelny i omawiana instrukcja – swoją troską będzie kształtował i zachęcał wiernych, aby często przystępowali do Eucharystii i pokuty oraz innych sakramentów⁷¹. Świadome bowiem i czynne uczestniczenie wiernych we Mszy św. i sakramentach jest dla nich swoistą formą uświęcenia i w tym nikt nie powinien ich zastępować ani wyręczać. Nadto proboszcz poprzez swoje działania i zachęty duszpasterskie jest zobowiązany kształtować wiernych swojej parafii tak, aby zdawali sobie sprawę z korzyści duchowych

⁶⁷ KK, nr 28.

⁶⁸ PDV, nr 27; IoUP, nr 11; EdE, nr 33.

⁶⁹ KL, nr 48; EdE, nr 40.

⁷⁰ PDV, nr 26.

⁷¹ Kan. 528, 2 KPK; IoUP, nr 21.

wypływających z uczestniczenia we Mszy św. w dni powszednie, zwłaszcza w okresie adwentu, wielkiego postu, w święta Pańskie i maryjne. Cała zatem praca duszpasterska proboszcza ma zmierzać do tego, by przez sprawowanie ofiary eucharystycznej oraz sakramentów – szczególnie sakramentu pokuty – umacniać wiarę, nadzieję i miłość w duszach ludzkich oraz by wspólnota parafialna dawała żywe świadectwo miłości na co dzień⁷². Toteż zadaniem każdego duszpasterza jest między innymi wiązanie codziennego życia chrześcijańskiego z uczestnictwem w Eucharystii. Połączenie to ma sprawić, aby wierni uświęcali się i żyli po chrześcijańsku, czego przykład i wzór jest nade wszystko zobowiązany dawać sam duszpasterz⁷³.

Troszczenie się o to, aby Eucharystia stanowiła ośrodek życia wspólnoty parafialnej i w związku z tym „dbanie z całą gorliwością o sprawowanie Eucharystii i utrzymanie praktyki adoracji Najświętszego Sakramentu, przewidując w tym celu na sposób stały, aby przez możliwie jak najdłuższy czas kościół pozostawał otwarty”⁷⁴, zaleca i zalicza instrukcja o urzędzie proboszczowskim do konkretnych zadań duszpasterskich zmierzających do autentycznego uświęcenia wspólnot parafialnych. Dokument z troską mówi o porzucaniu praktyki codziennego odprawiania Mszy świętej przez kapłanów, a także o zjawisku nieposłuszeństwa w celebracji eucharystycznej objawiającym się w subiektywnych dodatkach i improwizacjach⁷⁵.

Obok tak mocnego zwrócenia uwagi na Eucharystię, jednocześnie prawodawca kościelny i omawiane dokumenty podkreślają rolę i znaczenie sakramentu pokuty w uświęcaniu wiernych⁷⁶. Jest on nie tylko ważny, ale i konieczny dla podniesienia życia duchowego parafii. Dlatego w treści kanonu dostrzegamy przynaglenie duszpasterzy, aby chętnie spowiadali i zadbali o dogodne warunki korzystania z tego sakramentu, na co zwraca także uwagę adhortacja *Pastores dabo vobis* Jana Pawła II, podkreślając zależność pokuty dla właściwego życia duchowego kapłana i wiernych. Sam kapłan, jak i jego wierni w parafii, kształtując i ubogacając swoje życie sakramentem pokuty, stają się świadkami miłosierdzia Bożego i jednocześnie podnoszą swoją żarliwość i wytrwałość chrześcijańskiego życia i postępowania⁷⁷. „Gdyby jakiś kapłan – podaje adhortacja – nie spowiadał się lub

⁷² Tamże; PDV, nr 26; R. Zielasko, *Duszpasterstwo skoncentrowane wokół liturgii*, AK 69 (1966), s. 264.

⁷³ PDV, nr 22, 24, 26.

⁷⁴ IoUP, nr 21; Zob. EdE 41.

⁷⁵ IoUP, nr 13.

⁷⁶ Kan. 528, 2 KPK.

⁷⁷ PDV, nr 26.

spowiadał się źle, bardzo szybko odbiłoby się to na samym jego kapłaństwie i sprawowaniu kapłaństwa, co dostrzegłaby również wspólnota, której jest pasterzem”⁷⁸. Instrukcja natomiast zachęca i zobowiązuje do podtrzymywania praktyki indywidualnej spowiedzi. Dodaje jednocześnie, że „z oczywistych powodów duszpasterskich i dla ułatwienia wiernym, można słuchać indywidualnych spowiedzi także podczas sprawowania Mszy świętej”⁷⁹.

Również szczególnej trosce duszpasterza prawodawca kościelny poleca sakrament małżeństwa i rodzinę jako ważne elementy natury społecznej w uświęcaniu wiernych. Małżeństwo i rodzina ze względu na swój charakter pryncypialny w życiu i działalności Kościoła muszą być objęte wszelką działalnością i pomocą duszpasterską. Obserwuje się wręcz pilną potrzebą duszpasterskiej obecności Kościoła dla podtrzymywania rodziny”⁸⁰. Troska ta winna obejmować nie tylko przygotowanie wiernych do sakramentu małżeństwa i życia rodzinnego, ale także właściwą formację, kształtowanie postaw i duszpasterstwo rodzin. Staje się to aktualne, tym bardziej że w świadomości wielu współczesnych chrześcijan istnieje spore zamieszanie, a czasem zwykła niewiedza, dotyczące podstawowych prawd o sakramentalnym związku małżeńskim, a także obserwuje się coraz większy zanik chrześcijańskich zasad oraz kwestionowanie istotnych przymiotów małżeństwa i życia rodzinnego. Duszpasterze na tym polu swej działalności pasterskiej są zobowiązani wykazać wiele gorliwości, zaangażowania, cierpliwości i odwagi⁸¹.

Posługa proboszczowska odnosząca się do uświęcania wiernych jest rozległa i ważna. Ma ona bardzo szeroki zakres i stawia proboszczowi-duszpasterzowi wysokie wymagania. Jest omawiana w różnych częściach Kodeksu Prawa Kanonicznego, a szczególnie tam, gdzie prawodawca kościelny mówi o szafarstwie sakramentów i duchowej trosce o wiernych. Proboszcz to nie *urzędnik*, który biernie czeka na swych parafian i udziela im sakramentów, gdy o to poproszą, ale duszpasterz organizujący życie sakramentalne w parafii wszystkimi dostępnymi mu środkami i metodami. Jego posługa ma przyczyniać się do spotęgowania życia chrześcijańskiego w duszach swoich wiernych.

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ IoUP, nr 20.

⁸⁰ Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Familiaris consortio*, AAS 74 (1982), s. 81–191, nr 65.

⁸¹ Kan. 528, 2 KPK; zob. *II Synod Plenarny...*, s. 49–63.

Z takiego usytuowania pozycji proboszcza w społeczności parafialnej widać jasno, że jest on w tej wspólnocie główną osobą troszczącą się o uświęcenie wiernych, co potwierdza ogólne założenie dogmatyczne o stosunku prezbitera do biskupstwa oraz o jednym kapłaństwie Chrystusowym, w którym uczestniczą zarówno prezbiterzy, jak i biskupi, chociaż nie w jednakowym stopniu⁸².

2.3. POSŁUGA PASTERZOWANIA

Kapłan jest wezwany, aby sprawować władzę i posługę Jezusa Chrystusa – Głowy i Pasterza, „ożywiając wspólnotę kościelną i kierując nią, czyli gromadząc rodzinę Bożą ożywioną braterską jednością i prowadząc ją do Ojca przez Chrystusa w Duchu Świętym”⁸³. Pasterzowanie jest więc bardzo ważną formą duszpasterskiego posługiwania proboszcza w parafii w aspekcie społecznym. Od niego bowiem zależy całokształt tego posługiwania od strony organizacyjnej w danej społeczności. Terminem *pasterzowanie* określa się dziś na ogół to, co dawniej zawierało się w terminie *rzędzenie*⁸⁴. W swej treści jest on bardziej adekwatny do rzeczywistości Kościoła w jego aspekcie biblijnym, eklezjalnym i duszpasterskim.

Misję pasterzowania, w myśl uchwał soborowych i ustaw kodeksowych oraz wytycznych adhortacji *Pastores dabo vobis*, proboszcz winien traktować nie tylko jako przewodzenie czy dominowanie, ale jako służbę braciom. Tak też posługę proboszcza określa instrukcja o urzędzie proboszczowskim⁸⁵. W tym duchu służba ma jednoczyć braci i prowadzić do Ojca. Ten *munus regendi* – jak stwierdza adhortacja – jest zadaniem bardzo delikatnym, trudnym i złożonym. Wymaga, oprócz poświęcenia uwagi pojedynczym osobom i różnym powołaniom, zdolności porządkowania i wykorzystywania wszystkich darów i charyzmatów, które Duch wzbudza we wspólnocie danej parafii, sprawowania ich oraz ukazania ich przydatności w budowaniu Kościoła zawsze w jedności z biskupami⁸⁶. Co więcej, pro-

⁸² E. Szafrowski, *Nowe aspekty prawa posługiwania proboszczowskiego*, PK 13 (1970), nr 1–2, s. 60–61.

⁸³ PDV, nr 26.

⁸⁴ M. Żurowski, *Ważniejsze zagadnienia dotyczące duchowieństwa w nowym Kodeksie z 1983 roku*, w: *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Warszawa 1985, s. 83–84.

⁸⁵ IoUP, nr 11.

⁸⁶ PDV, nr 26.

boszcz poprzez kapłaństwo służebne, spełnia służbę, poprzez którą sam Chrystus wciąż służy Ojcu w dziele zbawienia⁸⁷.

Pasterzowanie proboszcza w samej swej istocie rzeczy jest sztuką bardzo trudną i tym czyni się trudniejszą, im współczesne życie społeczne staje się bardziej złożone w swych formach. Dlatego też skuteczność posługi duszpasterskiej wymaga od proboszcza znajomości wszystkich wiernych powierzonych jego pieczy. Środkiem do osiągnięcia tego celu mają być częste i bezpośrednie kontakty duszpasterskie z wiernymi, w których troskach sam winien uczestniczyć, a jeżeli w czymś niedomagają, roztropnie ich korygować⁸⁸. Znajomość parafian nie może być tylko teoretyczna, lecz powinna mobilizować do stałej pracy ewangelizacyjnej, przede wszystkim do otoczenia opieką chorych i bliskich śmierci, biednych, cierpiących, nieszczęśliwych i potrzebujących; do troski i pomocy małżonkom i rodzicom w wypełnianiu ich własnych obowiązków prowadzących do wzrostu życia chrześcijańskiego w rodzinach⁸⁹. Wysiłki i prace duszpasterskie proboszcza mają także wychowywać parafian do postaw prawdziwie chrześcijańskich w życiu i powołaniu, mają wyczuwać na duchowe i materialne potrzeby bliźnich, zwłaszcza w najbliższym otoczeniu. Proboszcz-duszpasterz nie może się tutaj charakteryzować postawą bierności, oczekiwania. Sam w swych poczynaniach ma zabiegać o dobro owczarni, działając czynnie i skutecznie za pomocą różnych metod duszpasterskich, organizując życie wspólnoty parafialnej tak, aby zarówno w poszczególnych jej członkach, jak i w całej wspólnocie powstawało aktywniejsze życie religijne. Musi tutaj uwzględniać i włączać wiernych świeckich, którzy posiadają swoje własne zadania apostołskie wypływające z faktu chrztu i bierzmowania, a także są zobowiązani, by w sobie właściwy sposób aktywnie działać w Kościele, wykorzystując charyzmaty, posługi i zadania, czyniąc się współodpowiedzialnymi za Kościół⁹⁰.

Duszpasterz-proboszcz musi te dary, posługi i zadania właściwie ukierunkować i wykorzystać, aby skutecznie i owocnie duszpasterzować. Winien tak kształtować i wychowywać wiernych powierzonych swojej pieczy, aby czuli się współodpowiedzialni za realizację misji Kościoła⁹¹ oraz za stan i rozwój własnej parafii, która jest częścią Kościoła partykularnego.

⁸⁷ IoUP, nr 11.

⁸⁸ Kan. 529, 1 KPK.

⁸⁹ Tamże.

⁹⁰ Jan Paweł II, Adhortacja apostołska, *Christifideles laici*, AAS 81 (1989), s. 393–521, nr 17 i 21 (cytuje dalej: ChL).

⁹¹ Kan. 225 KPK.

Ma także wyzwać i wspomagać wszelkie inicjatywy wiernych świeckich zmierzające do celów religijnych, w tym popierać działalność różnych stowarzyszeń religijnych i kościelnych⁹². Instrukcja zaleca proboszczowi, aby pobudzał wiernych świeckich do pełnienia właściwej im funkcji w posłannictwie Kościoła. Funkcja ta ma polegać na „ożywianiu i doskonaleniu rzeczywistości doczesnych przez przepajanie ich duchem Ewangelii oraz na dawaniu w ten sposób świadectwa o Chrystusie, zwłaszcza przez wykonywanie zadań pośród świata”⁹³. Jednocześnie wzywa proboszczów, aby „podtrzymywali w sercach wiernych radość i świętą dumę z przynależności do Kościoła (por. 1 P 3, 14; Ap 2, 13.17)”⁹⁴. Bez tej radości i dumy jest rzeczą bardzo trudną – zdaniem instrukcji – zachowanie i pogłębianie życia z wiary⁹⁵. Wymaga to od proboszcza budowania i wprowadzania w życie nowego modelu parafii wychodzącego naprzeciw potrzebie czasu, a polegającego na uaktywnieniu, wykorzystaniu i ukierunkowaniu powołania, apostołstwa i działalności wiernych świeckich w Kościele przez powierzanie im, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego, określonych posług i zadań⁹⁶.

Instrukcja o urzędzie proboszczowskim poświęciła sporo miejsca – cały punkt 26 – radom parafialnym. Stwierdza, że w niektórych krajach rady parafialne doszły do tak wielkiego znaczenia, że na przykład ogłaszają one wakant na stanowisku proboszcza w czasopiśmie, określając warunki pracy i wymagane kwalifikacje osób ubiegających się o ten urząd. Podkreśla ich znaczenie i rolę w kierowaniu wspólnotą parafialną, ale jednocześnie przestrzega, że „poważnym niebezpieczeństwem jest przyznawanie radom roli ograniczającej autorytet kapłana proboszcza jako przewodnika oraz traktowanie ich jako organów, które wyręczają proboszcza w kierowaniu parafią lub w imię rozpowszechnionego dzisiaj kryterium większości, praktycznie pomniejszają przewodnią rolę pasterza”⁹⁷. Dokument zwraca też uwagę na ograniczanie duszpasterskiej roli proboszcza przez rady ekonomiczne i przypomina, że to proboszcz jest prawnym rzecznikiem i administratorem dóbr parafii⁹⁸.

⁹² Kan. 529, 2 KPK.

⁹³ IoUP, nr 22.

⁹⁴ IoUP, nr 24.

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ ChL, nr 23, 26.

⁹⁷ IoUP, nr 26.

⁹⁸ Tamże; zob. H. Seweryniak, dz. cyt., s. 156–157; J. Gręźlikowski, *Rady parafialne w prawie kanonicznym i życiu parafialnym*, Homo Dei LXII (1992) nr 2–3, s. 90–98.

Proboszcz duszpasterz realizując te zadania posługi pasterzowania jest zobowiązany traktować wszystkich parafian z jednakową miłością ojcowską, pomagając wszystkim, niezależnie od ich pozycji społecznej, stanu i wieku⁹⁹. Pragnąc należycie wypełnić i podjąć tym wszystkim wymaganiom pasterza, jakie stawia przed proboszczem ustawodawca kościelny, proboszcz winien być prawdziwym mistrzem w prowadzeniu wiernych oraz pełnić tę funkcję z racji najszlachetniejszych pobudek miłości nadprzyrodzonej w stosunku do wszystkich. Wymaga to od kapłana intensywnego życia duchowego, bogatego w przymioty i cnoty potrzebne osobie, która przewodzi i kieruje wspólnotą wiernych. Cała też działalność proboszcza powinna zakładać współpracę z własnym biskupem i prezbiterium diecezjalnym¹⁰⁰.

Obok powyższych funkcji i zadań współczesne duszpasterzowanie proboszcza w parafii musi być nacechowane duchem ekumenicznym. Winien on przenikać działalność każdego proboszcza niezależnie od tego, czy w jego parafii są bracia odłączeni, czy też nie, albowiem „o odnowienie jedności troszczyć się ma cały Kościół, zarówno wierni, jak i pasterze, każdy według własnych sił”¹⁰¹. Dlatego proboszcz jest zobowiązany poznać i stosować wszystkie zarządzenia i instrukcje prawno-duszpasterskie w tej materii, szczególnie dotyczące sprawowania sakramentów świętych.

Należy zauważyć, że instrukcja o urzędzie proboszczowskim szczegółowo przypomina poszczególne funkcje proboszcza wynikające z kan. 530 KPK, takie między innymi jak: udzielanie chrztu; udzielanie sakramentu bierzmowania tym, którzy znajdują się w niebezpieczeństwie śmierci; udzielanie wiatyku, namaszczenie chorych i apostolskiego błogosławieństwa chorym; asystowanie przy zawieraniu małżeństwa i błogosławienie zaślubionych; sprawowanie obrzędów pogrzebowych; błogosławienie wody chrzcielnej w okresie wielkanocnym; prowadzenie procesji i udzielanie uroczystych błogosławieństw poza kościołem; celebrowanie Eucharystii w sposób bardziej uroczysty w niedziele i obowiązujące święta. Dokument podkreśla, że nie są to funkcje ekskluzywnie zastrzeżone proboszczowi. Ponieważ jednak zostały mu one powierzone z racji szczególnej odpowiedzialności, w miarę możliwości powinien on wykonywać je osobiście, a przynajmniej czuwać nad ich wykonywaniem¹⁰².

⁹⁹ J. Dyduch, *Świeccy w służbie Kościołowi w świetle adhortacji „Christifideles laici”*, PK 33 (1990), nr 3–4, s. 63–65.

¹⁰⁰ IoUP, nr 21, 22, 24.

¹⁰¹ DE, nr 5.

¹⁰² IoUP, nr 22.

Jak można zauważyć, prawodawca kościelny, jak i dokumenty Kościoła, pasterzowanie proboszcza czyni podstawowym prawem i obowiązkiem mającym swe głębokie uzasadnienie w teologicznym pojęciu kapłaństwa Chrystusowego, w którym kapłan – proboszcz uczestniczy w ścisłej zależności od biskupa, którego jest przedłużeniem i uobeczeniem w konkretnej społeczności parafialnej. Pasterzowanie proboszcza to zatem codzienna i ustawiczna troska o wiernych, którzy zostali mu powierzeni, prowadzenie ich do Boga we wspólnocie parafii i budowanie Ciała Chrystusowego.

3. DOBRO DUCHOWE WIERNYCH NAJWYŻSZYM KRYTERIUM PRAWNEJ I TEOLOGICZNEJ POZYCJI PROBOSZCZA I JEGO POSŁUGIWANIA JAKO PASTERZA I PRZEWODNIKA WSPÓLNOTY PARAFIALNEJ

Posługiwanie proboszcza we wspólnocie parafialnej winno mieć przede wszystkim na uwadze dobro duchowe wiernych. Jest to konieczne i niezbędne dla właściwego i pełnego realizowania posłannictwa Kościoła, które w dzisiejszej rzeczywistości musi być bardziej czytelne i wymowne oraz dostosowane do wymogów mentalności współczesnego człowieka i odczytywanej przez niego Ewangelii. Ważną i decydującą rolę do spełnienia mają tutaj proboszczowie-duszpasterze, którzy „bezwzględnie i w pełni przeżywają tajemnicę Chrystusa i potrafią wypracować nowy styl życia duszpasterskiego, w głębokiej jedności z papieżem, biskupami i innymi kapłanami oraz owocnej współpracy z wiernymi świeckimi, szanując i rozwijając różne role, charyzmaty i posługi we wspólnocie kościelnej”¹⁰³. Co więcej, jak zaznacza instrukcja o urzędzie proboszczowskim, powodzenie posługiwania kapłana proboszcza zależy w dużej mierze od pielęgnowania i troski o duchowość kapłańską samych kapłanów, a więc: powrót do adoracji Najświętszego Sakramentu jako intymnej rozmowy z Dobrym Pasterzem lub ożywienie tej praktyki; pogłębienie przygotowania do Mszy świętej i dziękczynienie, uczenie się spełniania woli Kościoła, wyrażającej się w konkretnych normach prawnych¹⁰⁴.

Ważne jest więc właściwe oraz trafne obsadzenie i powierzenie kapłanowi – duszpasterzowi urzędu proboszcza, którego dokonuje biskup diecezjalny, a także pełne respektowanie i wprowadzanie w życie przepisów Kościoła dotyczących zdadności kandydata na proboszcza, jego walo-

¹⁰³ PDV, nr 18; zob. IoUP, nr 22.

¹⁰⁴ IoUP, nr 13; zob. H. Seweryniak, dz. cyt., s. 158.

rów moralnych, intelektualnych, jego gorliwości i innych cnót, talentów oraz rozwijania i pogłębiania jego formacji stałej. Ważną sprawą jest walor trwałości proboszcza na urzędzie, który wiąże się z właściwym i owocnym wypełnianiem posługi duszpasterskiej wobec powierzonych sobie wiernych.

3.1. POWIERZANIE URZĘDU PROBOSZCZOWSKIEGO

Właściwym, zwykłym i bezpośrednim pasterzem, tworzącym wokół siebie Kościół partykularny i sprawującym w nim posługę w imieniu Chrystusa jest biskup¹⁰⁵. Chociaż jednak swoje zadania spełnia ze swoimi kapłanami, to jednak główna i ostateczna odpowiedzialność za dobro duchowe wiernych w diecezji spoczywa na biskupie¹⁰⁶. Wobec takiego teologicznego ustawienia pozycji biskupa w Kościele partykularnym należałoby wnioskować, że biskup w obsadzaniu proboszcza winien posiadać wolną rękę¹⁰⁷. Toteż Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 523 stwierdza: „powierzenie urzędu proboszczowskiego [...] przysługuje biskupowi diecezjalnemu. Dokonuje się ono przez swobodne nadanie, chyba, że komuś przysługuje prawo prezentacji lub wyboru”. Oznacza to, że biskup diecezjalny nie tylko nadaje tytuł, lecz także niezależnie wyznacza osobę kandydata na proboszcza. Prawo jednak nie wyklucza prowizji zależnej; dopuszcza bowiem wyznaczenie kandydata na proboszcza poprzez prezentację (kan. 158–163) lub wybory (kan. 165–179). Przetrwało to w przepisach kodeksowych jako prawo nabyte¹⁰⁸, które ktoś nabył na podstawie aktu prawnego dokonanego na mocy obiektywnej normy prawnej. Prawa nabyte jeśli nie zostały utracone przed wejściem w życie nowego Kodeksu, nadal zachowują swoją moc, chociażby były przeciwne przepisom tegoż Kodeksu, chyba że zostały wyraźnie odwołane. One więc – chociaż są to sporadyczne i wyjątkowe przypadki – tylko mogą ograniczyć biskupa w swobodnym obsadzaniu stanowisk proboszczowskich. Pozostałe ograniczenia, które były w Kodeksie z 1917 roku, utraciły swoją moc prawną. Tym, samym, takie postawienie sprawy przez prawodawcę kościelne-

¹⁰⁵ DB, nr 2, 11.

¹⁰⁶ KL, nr 20, 28; zob. IoUP, nr 19.

¹⁰⁷ M. Sitarz, *Wymóg zasięgnięcia przez biskupa opinii zespołu proboszczów w sprawach dotyczących usuwania i przenoszenia proboszczów (kan. 1742)*, Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, Lublin 2003, nr 16, s. 80–88.

¹⁰⁸ Kan. 4 KPK.

go, niewątpliwie przyczynia się do sprawniejszego pasterzowania w Kościele partykularnym i przynosi większe dobro duchowe wiernym oraz usprawnia duszpasterstwo¹⁰⁹.

Biskup diecezjalny zatem, po rozważeniu wszystkich okoliczności, powierza parafię temu kandydatowi, którego uzna za zdatnego do pełnienia w niej posługi duszpasterskiej, z wykluczeniem wszelkiego względu na osobę. Aby urobić sobie sąd o zdatności kandydata na konkretną parafię, winien biskup wysłuchać zdania dziekana, a gdyby zachodziła potrzeba, opinii niektórych prezbiterów oraz wiernych świeckich odznaczających się autorytetem moralnym i umiłowaniem dobra Kościoła¹¹⁰.

Prawodawca kierując się nadto dobrem duchowym wiernych postanawia, aby proboszcz sprawował duszpasterstwo parafialne tylko w jednej parafii. Jednakże z powodu braku kapłanów lub innych okoliczności, biskup diecezjalny może powierzyć opiekę duszpasterską nad kilkoma sąsiednimi parafiami¹¹¹. Tą samą troską o należyte prowadzenie duszpasterstwa podyktowany jest przepis Kodeksu mówiący, iż w tej samej parafii może być tylko jeden proboszcz, ewentualnie moderator, gdy piecza duszpasterska nad parafią powierzona jest kilku kapłanom. W tym przypadku jeden z nich – moderator – kieruje duszpasterstwem i jest odpowiedzialny za parafię przed biskupem¹¹², co – jak już wskazano – poleca także instrukcja Kongregacji¹¹³. Oczywiście jest rzeczą, że kapłan, który jest kandydatem na tak ważną społecznie funkcję jaką jest duszpasterzowanie na stanowisku proboszcza, winien posiadać walory zarówno natury moralnej, jak i intelektualnej. Przymiotom tym prawodawca kościelny poświęca wiele miejsca, a adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* wręcz nawołuje kapłanów do życia w świętości, zdobywaniu doskonałości i prowadzeniu życia duchowego, które winno być naznaczone, ukształtowane i określone przez podstawy i wzory postępowania znamionujące Jezusa Chrystusa Głowę i Pasterza Kościoła¹¹⁴, analogiczne wezwania kieruje do kapłanów encyklika *Ecclesia de Eucharistia*¹¹⁵, jak i instrukcja o urzędzie proboszczowskim¹¹⁶. Cały

¹⁰⁹ Zob. K. Orzeszyna, *Przyczyny administracyjnego usunięcia proboszcza*, Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, Lublin 2003, nr 16, s. 68–79.

¹¹⁰ Kan. 524 KPK.

¹¹¹ Kan. 526, 1 KPK.

¹¹² Kan. 526, 2 i kan. 517, 1 KPK.

¹¹³ IoUP, nr 19.

¹¹⁴ PDV, nr 18, 20, 21.

¹¹⁵ EdE, nr 52.

¹¹⁶ IoUP, nr 21, 23.

bowiem sens obowiązków parafialnych stanowi dobro wiernych, które zakłada konieczność władzy kapłańskiej i odpowiednich przymiotów¹¹⁷. Bez względu na wymagane są święcenia kapłańskie, albowiem tylko kapłan może ważnie otrzymać urząd proboszcza, gdyż z urzędem tym jest związane pełne duszpasterstwo¹¹⁸. Z duszpasterstwa parafialnego nie można bowiem wyłączyć Eucharystii, która jest szczytem i źródłem kultu i całego życia chrześcijańskiego oraz znakiem i przyczyną sprawczą jedności Ludu Bożego. Parafia, która byłaby pozbawiona kapłana, tym samym byłaby pozbawiona Eucharystii¹¹⁹.

Kandydat na proboszcza winien ponadto odznaczać się odpowiednią wiedzą¹²⁰. Sama natura przepowiadania i nauczania kapłańskiego domaga się właściwej wiedzy. Należna wiedza jest niezbędna i konieczna kapłanom, w przeciwnym razie może niekiedy powodować nieważność aktów prawnych, a także nieskuteczność duszpasterstwa. Chodzi o wiedzę zarówno teologiczną, jak i ogólną. Prawo nadto wymaga tego, co można nazwać kulturą ogólną¹²¹, która ma ukazywać związek pomiędzy życiem duchowym prezbitera, a wykonywaniem jego posługi¹²².

Obok wiedzy obejmujący obowiązki duszpasterskie w parafii powinien odznaczać się dobrymi obyczajami¹²³. Odnosi się on do ogólnej postawy moralnej kandydata. Jak mówi Dekret soborowy o posłudze i życiu kapłanów: „prezbiterzy tak winni przewodniczyć, by nie szukając swego, lecz tego co należy do Jezusa Chrystusa, współpracowali z wiernymi świecnikami i zachowywali się wśród nich na wzór Mistrza”¹²⁴. Swoje nauczanie i posługę mają obowiązek popierać świadectwem swojego życia, co dobitnie i jednoznacznie kreśli adhortacja *Pastores dabo vobis*: „na mocy konsekracji prezbiterzy zostają upodobnieni do Jezusa Chrystusa Dobrego Paste-

¹¹⁷ Zob. DB, nr 31; M. Żurowski, *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele...*, s. 30–32.

¹¹⁸ Kan. 150 i 521, 1 KPK.

¹¹⁹ PDV, nr 26; IoUP, nr 21; EdE, nr 52; zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II...*, t. II, s. 265; J. Bakalarz, *Model parafii w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, w: *Kościół i Prawo*, t. VII, Lublin 1990, s. 137.

¹²⁰ Kan. 521, 2 KPK.

¹²¹ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, AAS 62 (1970), s. 321–384; zob. *Instrukcja określająca podstawowe zasady formacji kapłańskiej*, nr 14, 45, 51, Posoborowe Prawodawstwo Kościelne, t. III, z. 1, Warszawa 1971, nr 4797, 4845, 4856.

¹²² PDV, nr 24.

¹²³ Kan. 521, 1 KPK.

¹²⁴ DK, nr 9; KK, nr 41; PDV, nr 22.

rza oraz powołani do naśladowania i przeżywania Jego miłości pasterskiej¹²⁵. W swej trosce duszpasterskiej mają też „przejawiać i rozwijać zdolność miłowania ludzi sercem nowym, wielkim i czystym – bezinteresownie i ofiarnie – zawsze wiernym”¹²⁶, na co zwraca uwagę również instrukcja o urzędzie proboszczowskim¹²⁷.

Następnym wymogiem stawianym kandydatom na proboszcza jest gorliwość duszpasterska¹²⁸. Polega ona na gotowości podejmowania wszelkich poczynań duszpasterskich, które mogą się przyczynić do większego uświęcenia sobie powierzonych wiernych. Zakłada ona wielkie morale proboszcza – duszpasterza oraz wolitywne nastawienie czynienia dobrze innym, a adhortacja dodaje iż „posługa kapłana musi na nowo wyrażać i urzeczywistniać pasterską miłość Chrystusa, która stanowi zarazem źródło i ducha służby kapłana oraz jego daru z siebie”¹²⁹.

Oprócz wymienionych powyżej przymiotów jakimi winien odznaczać się każdy kapłan, a szczególnie kandydat na stanowisko proboszcza, do należytego i owocnego pasterzowania, niezbędne są nadto: roztropność, osobista pobożność oraz inne cnoty i cechy uzdalniające kandydata na tak ważne i odpowiedzialne stanowisko w Kościele¹³⁰. Ojciec Święty w swej adhortacji dodaje jeszcze: „wierność, konsekwencja, mądrość, otwartość na wszystkich, życzliwa dobroć, stanowczość i autorytet w sprawach zasadniczych, nieuleganie zbyt subiektywnym poglądom, bezinteresowność, cierpliwość, szacunek dla codziennego trudu, ufność w ukryte działanie łaski, która objawia się w ludziach prostych i ubogich”¹³¹.

Wymienione wymogi są ważne i konieczne, wyrażają troskę prawodawcy kościelnego o prowadzenie i rozwijanie duszpasterstwa, wymagają jednak od kapłanów duchowej odnowy, polegającej na radykalnym naśladowaniu Chrystusa Kapłana, Nauczyciela i Dobrego Pasterza. Tym samym – w myśl adhortacji *Pastores dabo vobis* – „kapłani muszą z własnego życia uczynić dar, ofiarę dla Boga, który powołuje ich do wznoszenia duchowej

¹²⁵ PDV, nr 22.

¹²⁶ Tamże.

¹²⁷ IoUP, nr 13.

¹²⁸ Kan. 521, 2 KPK.

¹²⁹ PDV, nr 24; DFK, nr 19; DK, nr 9; DB, nr 31.

¹³⁰ K. Gastgeber, *Przystosowanie życia i posługi kapłana do aktualnych wymogów duszpasterskich*, Concilium 1–10 (1968), s. 459.

¹³¹ PDV, nr 26.

budowli, jaką jest Kościół, a jednocześnie ich życie duchowe ma odzwierciedlać i urzeczywistniać sprawowaną przez nich posługę: słowa, sakramentu i służby Miłości”¹³².

3.2. TRWAŁOŚĆ I STAŁOŚĆ PROBOSZCZA NA URZĘDZIE

Aby proboszcz mógł owocnie i właściwie wypełniać swoje zadania posługi duszpasterskiej w parafii, musi posiadać w niej pewną trwałość na urzędzie. Wymaga tego sama istota pasterzowania proboszcza. Dlatego prawodawca kościelny stwierdza w kanonie 522 Kodeksu Prawa Kanonicznego: „proboszcz winien się cieszyć stałością (stabilnością) na swoim urzędzie i dlatego należy go mianować na czas nieokreślony”. Natomiast na czas określony może biskup diecezjalny mianować proboszcza tylko wtedy, gdy zezwala na to zarządzenie miejscowej Konferencji Biskupów. Stałość (stabilitas) na stanowisku proboszczowskim nie jest równoznaczna z nieusuwalnością (inamovibilitas) proboszcza. W myśl powyższego, proboszczowi na własnej parafii przysługuje taka stałość na stanowisku, jakiej wymaga dobro wiernych¹³³. To dobro domaga się też, aby działalność proboszcza była skuteczna i owocna. Jeżeli działalność proboszcza jest szkodliwa, a nawet bezowocna bez winy proboszcza, biskup może takiego duszpasterza albo usunąć z urzędu, albo przenieść na inne stanowisko proboszczowskie, gdzie będzie mógł podołać swoim obowiązkom. W tym wypadku niejako subiektywne uprawnienia proboszcza muszą ustąpić dobru wspólnoty parafialnej.

Prawodawca zastosował tutaj podstawową normę jaką wprowadził II Sobór Watykański, znosząc dotychczasowy podział proboszczów na usuwalnych i nieusuwalnych, przyznając wszystkim jednakową stałość¹³⁴. Tym samym zaprzestano dobro Kościoła rozumieć w pewnym sensie przez dobro osobiste duszpasterza, który miał prawo do odpowiedniego utrzymania, trwałości i nienaruszalności na urzędzie. Można powiedzieć, że ustawodawstwo kościelne preferuje zasadę trwałości i stabilności urzędu proboszczowskiego ze względu na duszpasterzowanie, które ma na celu duchowe dobro wiernych. Ono stało się nowym kryterium tej trwałości. Prawodawca kościelny w nowym Kodeksie zrezygnował z *dobra osobistego* proboszcza, na korzyść dobra duchowego wiernych. Ten nowy typ stabilności,

¹³² Tamże.

¹³³ DB, nr 31; T. Pieronek, *Administracyjne usunięcie lub przeniesienie proboszcza*, PK 32, (1989), nr 1–2, s. 27.

¹³⁴ Tamże.

należy mieć nadzieję, będzie lepiej i owocniej służył dobru duchowemu całego Kościoła. To też miał na myśli Jan Paweł II, kiedy pouczył w swojej adhortacji, „iż posługiwanie prezbiterów domaga się takiego usposobienia ducha, dzięki któremu są zawsze gotowi szukać nie swojej woli, ale woli Tego, który ich posłał”¹³⁵. Instrukcja o urzędzie proboszczowskim zaś dodaje: „Skoro proboszcz winien być ikoną obecności Chrystusa historycznego, jego urząd, mający z natury charakter pastoralny, domaga się wykonywania w pełnym wymiarze i na sposób stały”¹³⁶.

W związku z powyższym, przy przenoszeniu lub usunięciu proboszcza prawodawca pozostawia swobodną ocenę całkowicie biskupowi. Jako naczelną zasadę przy tego rodzaju zmianach ma mieć biskup na uwadze przede wszystkim dobro duchowe wiernych. Jednak nie znaczy to wcale, aby biskup w ocenie sytuacji miał pominąć dobro osobiste proboszcza. Rozstrzygając sprawę jego przeniesienia powinien kierować się „naturalną i konieczną sprawiedliwością oraz postępować zawsze z zachowaniem słuszności prawnej”¹³⁷.

Proboszcz więc pełni dziś swój urząd w Kościele do odwołania go przez biskupa, a nie jak dawniej, do śmierci. Tym samym zastąpiono dawny typ stabilności na urzędzie proboszczowskim nowym, bardziej wychodząc naprzeciw dobru wiernych i Kościoła, gdzie dobro osobiste i uprawnienia subiektywne proboszcza ustąpiły na rzecz dobra wspólnoty parafialnej¹³⁸.

Należy tutaj dodać, że prawodawca kościelny wprowadził w obecnym prawie nowy aspekt trwałości duszpasterza na urzędzie, a mianowicie dobrowolnego zrzeczenia się urzędu proboszczowskiego na ręce biskupa. Ma to miejsce i zastosowanie wtedy kiedy proboszcz ukończy siedemdziesiąty piąty rok życia. Proszony jest wtedy o zrzeczenie się urzędu wobec biskupa diecezjalnego. Decyzję o przyjęciu lub odłożeniu zrzeczenia się podejmuje biskup po rozważeniu wszystkich okoliczności osoby i miejsca. Zrzekającemu się proboszczowi biskup diecezjalny powinien zapewnić odpowiednie utrzymanie i mieszkanie, uwzględniając normy ustanowione przez Konferencję Biskupów¹³⁹.

U podstaw tego przepisu leży troska prawodawcy kościelnego o zapewnienie parafii jak najowocniejszej opieki duszpasterskiej. Zrzeczenie się

¹³⁵ PDV, nr 28.

¹³⁶ IoUP, nr 19.

¹³⁷ DB, nr 32; zob. A. Żurowski, *Ważniejsze zagadnienia dotyczące duchowieństwa...*, s. 83.

¹³⁸ Zob. K. Orzeszyna, dz. cyt., 71.

¹³⁹ Kan. 538, 3 KPK.

urzędu, którego proboszcz winien dokonać po ukończeniu siedemdziesiątego piątego roku życia, musi być przyjęte przez biskupa diecezjalnego. Biskup ten, zanim podejmie decyzję w tej sprawie, jest zobowiązany rozważyć przede wszystkim przydatność proboszcza do dalszej pracy duszpasterskiej, możliwość zastąpienia go innym kapłanem oraz jego sytuację osobistą. Nie złożenie rezygnacji przez proboszcza nie daje podstawy do ogłoszenia parafii za wakującą; aby w takim przypadku można było proboszcza usunąć z urzędu, należałoby zachować procedurę obowiązującą przy usuwaniu proboszczów¹⁴⁰. Należy jednak przypuszczać, że tego rodzaju wypadki będą sporadyczne, ponieważ rzetelność podejścia do pracy i obowiązków duszpasterskich nakazuje proboszczowi samemu zrezygnować z zajmowanego stanowiska, skoro tylko zauważy sam lub biskup go o tym powiadomi, że jego praca jest mało owocna. Warto także pamiętać, że zgodnie z przepisami kan. 186 KPK, utrata urzędu kościelnego na skutek osiągnięcia określonego prawem wieku osiąga swój skutek prawny dopiero od momentu zawiadomienia zainteresowanego przez kompetentną władzę¹⁴¹.

* * *

Z przeprowadzonych rozważań wynika jasno, że Kościół współczesny nie tylko zachowuje, ale uwypukla i dobitnie podkreśla wagę i wymiar teologiczny i prawny urzędu proboszczowskiego. Urząd ten i funkcja ma charakter sakramentalny. Nie jest on powierzony kapłanowi przez wspólnotę, lecz – poprzez biskupa – pochodzi od Chrystusa. Wyraźne podkreślenie tego faktu i pełnienie tego urzędu z pokorą i autorytetem, ma – według ustawodawstwa i nauczania Kościoła – charakteryzować niezbędną posługę prawdzie, miłości i wspólnocie Kościoła. Ustawodawstwo kościelne, a nade wszystko nauczanie omawianych dokumentów papieskich i Stolicy Apostolskiej, upoważnia do stwierdzenia, iż w praktyce należy wystrzegać się wszelkich form, które w rzeczywistości mogłyby prowadzić do ograniczenia autorytetu kapłana – proboszcza i duszpasterza jako przewodnika. W takim bowiem przypadku zafałszowaniu ulega także tożsamość samej wspólnoty parafialnej.

Analiza urzędu proboszczowskiego w świetle ustawodawstwa kościelnego i ostatnich dokumentów Magisterium Kościoła ukazuje nam pro-

¹⁴⁰ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II...*, t. II, s. 279; T. Pieronek, *Administracyjne usunięcie lub przeniesienie proboszcza...*, s. 30–32.

¹⁴¹ A. Żurowski, *Ważniejsze zagadnienia dotyczące duchowieństwa...*, s. 85.

boszcza – kapłana i duszpasterza, jako tego, który jest główną osobą spośród prezbiterium parafialnego, odpowiedzialnym za całokształt życia wspólnotowego kościoła parafialnego. Jest on najwłaściwszym i w pełniejszym tego słowa znaczeniu głównym współpracownikiem biskupa diecezjalnego w jego pasterskim posługiwaniu na terenie Kościoła patrykularnego. Ustawodawstwo kościelne i dokumenty Stolicy Apostolskiej czynią go duszą wszelkich poczynań duszpasterskich w parafii, a jednocześnie zobowiązują do odpowiedzialności za duchowe dobro wiernych powierzonych jego pieczy. W nim ma się ześrodkować wszelkie bogactwo życia parafialnego. Stąd ostatnia instrukcja o urządzeniu proboszczowskim nazywa go „pasterzem i przewodnikiem wspólnoty parafialnej”.

Wymaga to, aby proboszcz – duszpasterz stawiane przed nim zadania, posługę i posłannictwo popierał i urzeczywistniał autentycznością animatora wiary. Aby odznaczał się walorami natury moralnej i intelektualnej, a swoje nauczanie i posługę popierał świadectwem własnego życia, na co zwraca bardzo mocną uwagę adhortacja *Pastores dabo vobis* i instrukcja o urządzeniu proboszczowskim. Życie duchowe proboszcza ma odzwierciedlać i ukazywać sprawowaną posługę słowa, sakramentu i służby Miłości. Skoro kapłan-proboszcz jest pasterzem i przewodnikiem powierzonych sobie wiernych i przedłuża obecność Chrystusa, ma obowiązek naśladować Jego styl życia i ukazywać Go w sposób przejrzysty wspólnocie wiernych, a jego posługa winna stanowić sakramentalny znak miłości Dobrego Pasterza i „być ikoną obecności Chrystusa historycznego”¹⁴².

Tak ujęte i ukazane przez prawodawcę kościelnego i nauczanie Kościoła posługiwanie proboszcza-duszpasterza ma służyć do realizacji nowej ewangelizacji, która domaga się nowej gorliwości, nowych metod i nowego sposobu głoszenia i dawania świadectwa Ewangelii, a przede wszystkim dostrzeżenia i wykorzystania we wspólnocie parafialnej różnych powołań, darów i charyzmatów wiernych świeckich przydatnych i koniecznych w budowaniu Kościoła.

Duszpasterskie posługiwanie proboszcza, które zawiera posługę nauczania, uświęcania i pasterzowania, jest głównym uprawnieniem i obowiązkiem proboszcza mającym swoje uzasadnienie w naturze kapłaństwa Chrystusowego. Głosząc słowo Boże, nauczając, proboszcz jest dłużnikiem słowa Bożego i jego sługą. Sam musi rozwijać zażyłość ze słowem Bożym, aby skutecznie i owocnie przekazywać go innym. W ramach uświęcania cała praca duszpasterska ma zmierzać do tego, by przez sprawowanie Eu-

¹⁴² IoUP, nr 19.

charyzmatu i sakramentów św. wśród wiernych umacniać wiarę, nadzieję i miłość. Tym samym organizować życie sakramentalne wszelkimi dostępnymi metodami i środkami. Pasterzowanie zaś to służba braciom, codzienna i ustawiczna troska o wiernych, prowadzenie ich do Boga i budowanie Ciała Chrystusowego. To „podtrzymywanie w sercach wiernych radości i «świętej dumy» z przynależności do Kościoła”¹⁴³, a jednocześnie bycie w samym centrum ludzkich spraw: sensu życia, moralności i zbawienia¹⁴⁴ i pobudzanie wiernych świeckich do pełnienia właściwej im funkcji w posłannictwie Kościoła; „ożywiania i doskonalenia rzeczywistości doczesnych przez przepajanie ich duchem Ewangelii”¹⁴⁵.

Te zadania proboszcz jako pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej winien uważać za najzaszczytniejszą służbę i poświęcać im wszystkie swoje siły duchowe i fizyczne. Świętość zaś kapłanów winna być siłą napędową nowej ewangelizacji i gwarancją skuteczności duszpasterskiej, a dynamizm charyzmatu kapłaństwa każdego proboszcza domaga się czujnej troski i wierności. Dlatego w instrukcji o posłudze i urzędzie proboszcza znajdujemy wielką troskę autorów o podstawy teologiczne urzędu proboszczowskiego, jak też o kapłańską duchowość, tożsamość i charyzmat. Właściwa zatem ocena zadań proboszczowskich, dostrzeganie i podejmowanie ich z całą odpowiedzialnością będzie wychodzeniem naprzeciw postulatom prawodawcy kościelnego, nauczania Kościoła i nowym wyzwaniom stojącym przed duszpasterskimi zadaniami Kościoła, które skonkretyzował i ukazał II Synod Plenarny.

THE PRIEST – SHEPHERD AND LEADER OF THE PARISH COMMUNITY

SUMMARY

New Challenges and tasks for priesthood work are rising before The Church standing on the verge of the third millennium. Parish-priest's service and obedience in the parish is a very important link in this work and effort. Parson – priest, mentor and guide of parish community, under supremacy of diocesan bishop, fulfilling Christ ministrations – teaching, consecrating and shepherding, in the faithful community entrusted to himself is *an icon of presence of historical Christ* and priest standing in the center of human matters: sense of life, morality and salvation. Priest has to fulfill this service in

¹⁴³ IoUP, nr 24.

¹⁴⁴ IoUP, nr 13.

¹⁴⁵ IoUP, nr 22.

accordance with legal regulations and Church teaching. Priest also support it with evidence of his life and materialize it by his authenticity as an animator of faith leading the faithful to the God. The highest criterion of theological and legal position of parson and his ministration as a shepherd and guide of parish community is a spiritual well-being of the faithful.

